

Конференція в Тарту: осмислення імперської спадщини в Православ'ї

6 жовтня 2025 року у Сенатській залі Тартуського університету відбулася міжнародна конференція «Православ'я в імперському та постімперському контексті», що стала науковим майданчиком для переосмислення православної ідентичності. Її організували спільно Тартуський університет (Естонія), Волоська академія богословських досліджень (Греція) та Православна церква Естонії – три інституції, які, попри різний історичний досвід, поєднали інтелектуальну відвагу та духовну відповідальність у розмові про те, як імперські моделі визначали спосіб, у який православ'я бачило себе у світі, – і як воно може звільнитися від їхньої тіні.

Учасниками конференції стали провідні богослови, історики та дослідники з різних країн Європи – від Литви до Греції, від Франції до України. Така широка географія не лише підкреслила глобальність обговорюваної проблематики, але й виявила глибинну спільність питань, перед якими стоїть православний світ: чи можливо поєднати вірність традиції з критичною свободою духу, коли сама традиція не раз служила мовою імперій.

У вітальному слові Прііт Ротметс, доцент Тартуського університету, наголосив, що православ'я ніколи не існувало поза політичними формами влади. Від Візантії до сучасної Росії воно постійно перебувало у складному діалозі з імперським світоглядом – часом опираючись йому, часом його освячуючи. Але сьогодні, зауважив він, ми бачимо, як мова теології знову перетворюється на інструмент ідеології, коли «священна війна» стає риторичною формою державного насильства. Саме тому, підкреслив Ротметс, критичне богослов'я стає не лише академічною, а й моральною потребою.

Відкрив конференцію ректор Волоської академії **Пантеліс Калаїтцідіс**, який у межах панельної дискусії «Богословські підвалини православ'я та імперської ідентичності» розгорнув тему візантійської політичної теології, повертаючись до витоків Нікейського символу віри. Він поставив питання, наскільки вірною духові Нікеї була імперська концепція царя як образу Христа, і як ця монархічна модель продовжує впливати на богословську уяву. Його виступ став відповіддю сучасним намаганням відродити «святую імперію» під гаслами «російського світу».

Сестра Васса (Ларін) звернулася до питання імперської ностальгії в середовищі Російської православної церкви закордоном. Вона простежила, як досвід вигнання та втрати «великої батьківщини» перетворився у специфічну теологічну мову пам'яті, у якій туга за імперією змішується з почуттям духовної винятковості. Її аналіз висвітлив, що імперія продовжує жити не лише у політичних, а й у богословських уявленнях – як спроба сакралізувати минулу велич.

У своїй доповіді **архімандрит Кирило (Говорун)** розглянув, як православ'я може позбутися імперського мислення, що століттями визначало його відносини з владою. Він підкреслив, що «деімперіалізація Церкви» – це не політичне гасло, а духовний процес очищення від спокуси сили, у центрі якого стоїть свобода совісті й соборна відповідальність.

У панелі «Законодавчі структури та православний імперіалізм» Девід Хейт-Стейд продемонстрував, як Габсбурзька монархія формувала межі церковної автономії через правові механізми, тоді як Паскуале Анніккіно проаналізував сучасні виклики релігійного плюралізму й правового регулювання віри. Обидва науковці наголосили, що імперська логіка контролю може відтворюватися навіть у демократичних суспільствах, коли релігійна свобода підмінюється системою керованої лояльності.

Панель «Історичні та політичні виміри православ'я: від Римської імперії до сьогодення» стала своєрідним інтелектуальним мостом між історією і сучасністю. У ній пролунали доповіді, які показали, що імперська спадщина в православ'ї – не музейна архаїчна тема, а жива структура мислення, що продовжує впливати на політичну культуру нашого часу. Норман Рассел дослідив становище візантійської церкви напередодні падіння імперії крізь призму імперської ідеології та політичної теології.

Пріт Ротметс продовжив дискусію, досліджуючи роль історичної пам'яті у творенні російських політичних наративів. Він наголосив, що Російська православна церква сьогодні активно використовує минуле як політичний ресурс, формуючи специфічне «богослов'я історії», у якому імперія постає не як факт минулого, а як есхатологічна перспектива. Зі свого боку, Алар Кілл звернувся до сучасного виміру цієї проблематики – феномену «сакралізованої війни» та

риторики «святої боротьби», що активно відроджується в релігійно-політичному дискурсі Росії. Він показав, що коли війна проголошується «священною», відбувається не просто теологічна помилка, а підміна самого сенсу Євангелія, внаслідок чого Церква опиняється в ролі ідеологічного апарату держави.

Фінальний блок конференції – «Православ'я та імперіалізм у сучасну епоху: тяглість, ностальгія й шляхи майбутнього» – відкрився виступом Катеріни Пекрідю, яка окреслила екзистенційний вибір сучасного православного богослов'я – між співучастю в імперіалістичному насильстві, що суперечить духу й букві Євангелія, та вірністю Христу, правді, миру й людській гідності.

Джінтарас Сунгайла продовжив тему й наголосив, що для постімперських суспільств Східної Європи деколонізація релігійної сфери є не лише політичним, а й духовним завданням. Особливо відчутною стала присутність українського голосу – протоієрея Андрія Дудченка, котрий доводив необхідність звільнення від імперського менталітету на прикладі українських церков.

Українська перспектива в цьому діалозі має особливу вагу. Адже саме українці нині переживають досвід прямої агресії неоімперії, що намагається знову поєднати геополітичний контроль із політизованим богослов'ям державної церкви. У цьому сенсі участь українських науковців і священнослужителів стала не лише науковим, а й моральним свідченням – свідченням народу, який уміє розрізняти віру та ідеологію, церкву як Тіло Христове і церкву як інструмент влади.

Конференція в Тарту стала не просто науковим зібранням, а інтелектуальною подією-сповіддю, у якій богослов'я, історія та політика зустрілися у пошуку нової мови для православ'я – мови свободи, покаяння й відкритого діалогу. Вона окреслила не завершення, а початок нового етапу осмислення: що означає бути православним після імперій.

Попереду – спільні дослідження, академічні програми, міжцерковні дискусії. Але головне – це поступове визрівання нової православної самосвідомості, здатної свідчити не про славу імперії, а про свободу Царства Божого.

Переглянути відеозапис конференції можна за посиланням:
<https://uttv.ee/naita?id=38117>